

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р Мария Александрова Попова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по журналистика и масова комуникация, катедра „История и теория на журналистиката“

Научна специалност 3.5 „Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Теория на журналистиката и медиите)“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност 3.5 „Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Вътрешна политика)“ в Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по журналистика и масова комуникация

Автор на дисертационния труд: **Теодора Марио-Алексова Георгиева**

Тема на дисертационния труд: **„Социални функции на разследващата журналистика“**

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед №РД-38-224/18.06.2020 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

1.Обща характеристика на представения дисертационен труд.

1.1. Структура и обем.

Дисертацията е с общ обем от 485 страници и е разделена на увод, три глави, заключение, библиография и шест приложения. Има включени 5 авторови таблици и 16 графики.

1.2. Актуалност на темата.

Дисертацията е посветена на важната и актуална тема за формите, средствата и проявенията на разследващата журналистика в българските печатни медии в почти целия 30 годишен период на политическа, социална и икономическа промяна. Акцентът е поставен върху социалните функции на медиите, т.е. на възможностите им да социализират, интегрират и образват своята аудитория, но не е пропуснато да бъдат констатирани и слабите страни, съществуването на определени медийни дефицити и съдържателни липси.

1.3. Цели, предмет, обект, метод на изследването и съдържание.

В **увода** докторантката ясно е определила целите, обекта, тезата и хипотезите на своето изследване. **Целта** е да бъдат обвързвани социалните функции на журналистиката като цяло

със социалните функции конкретно на разследващата журналистика, която се явява и основен **предмет** на изследването. **Обект** на дисертацията са публикации в рубриката „Разследване” в четири печатни издания – всекидневниците „Стандарт” и „Преса”, седмичника „168 часа” и седмичното новинарско списание „Тема” в периода от 1992 г. до 2016 г. **Емпиричното изследване** обхваща 1238 публикации за всички издания, като в допълнение докторантката е провела собствени дълбочинни интервюта с 15 разследващи журналисти.

Първа глава на дисертацията включва историческа справка за развитието на изследванията в областта на разследващата журналистика. Цитирани са разнообразни дефиниции за разследващата журналистика - в различни исторически периоди, медийни системи и концептуални виждания. Важно е да се отбележи, че в текста докторантката неколкократно разширява палитрата от дефиниции, както и задава няколко собствени варианта - като например твърдението на Теодора Георгиева, че *„разследващата журналистика е метод, при който журналистът разкрива факт, накърняващ обществен интерес, който или няма еднозначно тълкуване, или силните на деня нямат интерес той да стане публично известен. В процеса по разкриването журналистът преодолява препятствия, ползва много източници, за чието разбиране е необходима добра правна култура. Препоръчително е да присъства мнението на основния „герой” на разследването. Разследващият журналист представя информацията, като аргументирано структурира текста си и доказва стартовата хипотеза. Посочва конкретния „виновник”, разкрива причините и дефектите в системата, довели до нарушението, след което предлага решение на проблема. След публикацията разследващият журналист изпраща сигнал до компетентната институция и информира читателите за развитията по случая. Методът на журналистическото разследване предполага да се контролира спазването на законовите, етични и морални норми в интерес на гражданите, да се разобличи тяхното нарушаване, да се критикуват виновните и да се предложат коригиращи решения.”* (с.80-81)

С цел определяне на тематичния акцент са изведени социалните функции на журналистиката - въз основа на възгледите на австрийския медиен теоретик Роланд Буркарт (социализационна, социално ориентираща, рекреативна и интегративна функция) и изследване на беларуския социолог Олег Манаев (информативна, образователна, комуникационна, консолидираща и стабилизираща обществото, идеологическа функция).

Анализът на Теодора Георгиева в тази глава е разделен на три части - според предмета на разследването, подхода на извършване на разследването и ефекта на разследването. Констатирани са определени проблематични области в публичната сфери като корупция и

конфликти на интереси, накърняване на обществения интерес и въвеждането на законодателни реформи, както и в медийната сфера - разкриване на медийни табута, загуба на доверие на аудиторията към медиите, натиск върху медиите и др. Очертани са поредица от проблеми, които изграждат съдържателната основа на разследващата журналистика - например по какъв начин разкриването на тайна информация и отклоненията от истината оказват силен ефект върху обществото с цел реализиране на социална справедливост (в случая емблематични са разследването на американските журналисти Боб Удуърд и Карл Бърнстийн за аферата „Уотъргейт“ довела до оставката на американския президент Ричард Никсън, както и разкритията на немския журналист Гюнтер Валраф за практиките във в. „Билд“), дейността на журналистиката като „куче пазач“, което трябва да защити обществения интерес срещу самозабравили се управляващи и институции (посочени са редицата разследвания в българските медии за злоупотреби на местни кметове). А също осветляване на негативно явление или злоупотреба (използване на читателски/зрителски сигнали, публикации в други медии, журналистика в пощенска кутия, социалните мрежи като източник на информация), формиране на критично отношение, задълбочено проучване, предоставяне на поле за дискусии (нуждата от по-активна защита на свободата на словото и противодействие на заплахите срещу журналистите, натиска и цензурата, агресията срещу журналисти).

В текста подробно и оригинално се изясняват и други важни области като особености и варианти на източниците на информация, течовете на информация, използването на журналистически информатори и законодателството в България за запазване на тяхната анонимност, формите на сътрудничество. Цитират се много изследвания, публикации в медиите, законови и етични правила, статистически данни, социологически проучвания. Изключително релевантна е способността на докторантката да типологизира различните подходи и да съотнася твърденията в различните секции. Много полезни и интересни са направените собствени дълбочинни интервюта, които служат като потвърждение на научните хипотези. Представена е дейността на повечето от водещите български разследващи журналисти в рамките на най-новата българска медийна история, споменават се не само ключовите им разследвания, но и ограниченията, с които се сблъскват.

Втора глава от дисертацията е посветена на периодизация на разследващата журналистика, като всеки от периодите е представен чрез ключови събития и проблеми, водещи личности. Първият период е от 1990 г. до 1996 г., определен от Теодора Георгиева като „период на медийно „опиянение“. В политико-икономически план той е доминиран от

сенчестия бизнес, корупцията, приватизацията, поръчковите убийства, гангстерските войни, обвиненията между политици. Същевременно медиите се финансират от продажба, абонамент и реклама, следват икономическия принцип на търсене и предлагане, появява се нов медиен език и стил (т.нар. „плебейска публичност“), но и са ограничени от икономически и политически зависимости, а разследващата журналистика е заложник на слабата аргументация и митологизирането на престъпленията. Вторият период на медийно „отрезвяване“ е от 1997 г. – 2001 г. и се характеризира с корупция, концентрацията на организираната престъпност под закрилата на изпълнителната власт, разкриването на контрабандни канали (включително за антики), нелегална приватизация и скандални сделки, финасови злоупотреби, смяната на няколко правителства, формирането на лобизъм и лобистки, задкулисни кръгове, които действат като центрове на власт, заплахи, явна агресия и защитна автоцензура сред журналистите. Третият период, от 2002 г. до 2006 г., е по-оптимистичен поради очакването на членство в ЕС и опитите за легализирането на капитали. В медиите се появяват чуждестранни капитали, но и се окрупнява и монополизира пазарът на реклама, иницират се законодателни промени (закон за достъп до обществена информация, поява на първия етичен кодекс), при все това медиите все още срещат значими проблеми при провеждане на детайлни разследвания. Последният и най-дълъг период е от 2007 г. до 2019 г. – период на медийно завладяване в условията на ЕС и „контролирано разпределяне“ („източване“) на еврофондове, както го определя Теодора Георгиева. Наблюдава се ръст на корупцията, лобизъм (Хохегер, Красьо Черния), нелегални записи (Ало, Ваньо), непрозрачна приватизация, замены (Дюнигейт, аферата Корал), проблеми в съдебната система (Румяна Ченалова, Белведере), политически скандали (Костинбродската афера, назначаването на Пеевски в ДАНС, златният пръст на Волен Сидеров, Апартаментгейт, обвиненията срещу Десислава Иванчева), монополизъм (особено в областта на енергетиката), екосканали (застрояване в Странджа, Карадере, Иракли, Черноморието, незаконна сеч), финансови скандали (фалит на КТБ).

Това е и време на медийно овластяване, на промяна в медийната собственост (излизането на ВАЦ, появата на империята на Пеевски, смяна на собствеността на Нова телевизия и БТВ, навлизане на български издатели), на рекорден спад в търсенето на вестници, все по-ограничена свобода на словото и значима агресия срещу журналисти (побоят над Огнян Стефанов), утвърждаване на регистрираща журналистика и възход на популизма, активно използване на социалните мрежи и появата на фалшиви новини в интернет, на онлайн тролове. Цялото това изреждане на политически събития, икономически

прояви и медийни скандали от близкото минало всъщност е много полезно и концептуално важно, защото показва, че въпреки активните медийни разкрития, държавните институции не предприемат никакви действия за промяна на положението.

Трета глава включва собственото емпирично проучване. Използваният метод е контент-анализ по 10 количествени и качествени показатели - честота на излизане на рубриката, авторски състав, жанрова типология, източници, тематична област, подход, предмет, социална функция, обществена значимост, социален ефект. Заключениета, които се налагат, са че предпочитаният жанр е обзорът, по-рядко репортажът. Доминиращият източник, въз основа на който започват разследванията, са документи и интервюта. В началото на изследвания период преобладават политическите и икономическите теми, по-късно навлизат социалните, криминалните и съдебните теми. Като водещи предмети на изследване доминират корупцията и криминалните престъпления, в известна степен - закононарушенията, в по-малък дял - бездействието. При подхода на журналистическото разследване преобладава анализът. Сред констатираните социалните функции се утвърждава най-вече разобличаващата функция, донякъде интерактивно-коригиращата функция и контролиращата функция. Спрямо параметъра обществена значимост - в повечето случаи се разработват теми, които засягат обществения интерес, за сметка на частния. Има равенство между формирането на емоционална нагласа и нагласа на нетърпимост спрямо наблюдавания социален ефект. Информацията е представена графично чрез поредица от таблици, дадени са подробни примери от конкретни публикации, направено е ясно, подробно обобщение и коментар от докторантката.

1.4. Използвана научна литература.

Библиографията съдържа 277 източника, от които 192 на български и руски език и 85 на английски, немски и френски език.

2. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати.

Теодора Георгиева ясно посочва, че въпреки наблюдаваните постижения на разследващите журналисти, които служат като основа на последващи процесуални и съдебни действия, журналистическите публикации не успяват напълно и целесъобразно да изпълнят своите журналистически функции и особено така необходимите за аудиторията социални функции. Причините за това могат да бъдат потърсени както в опита на медиите да останат обективни, което често води до неутрален, пасивно-констативен стил на изразяване, с които си гарантират защита от съдебно преследване, но и невъзможност да заклеят, даже да

осъждат определени действия на социалните институции. Освен, че научните резултати потвърждат проявлението на познати и доминиращи медийни дефицити, в своите разследванията част от журналистите проблематизират темите през действията/ бездействието на дадени личности, но не и институции, което може да бъде обяснено както с ниската социална компетентност на част от журналистите, така и със срива на доверие в журналистиката като цяло.

3. Оценка на научните и научно-приложни приноси.

Дисертацията е обемна като съдържание, исторически и тематичен обхват. Има добра и логично обвързана структура, постепенно развитие на авторските виждания и ясно изведени заключения, дават се много конкретни примери, обяснения на използваните термини. Адмирация заслужава големият обем от използваните източници - както научни изследвания, така и медийни публикации. Основните приноси на дисертацията са свързани, от една страна, със систематизацията на водещите теоретични постановки за разследващата журналистика, историческото и тематично наблюдение и периодизация на българската разследваща журналистика от най-новата история. От друга страна - в текста са обособени 27 дефиниции за разследваща журналистика, както и е формулирана собствена авторова дефиниция. И на трето място - социалните функции на разследващата журналистика са съотнесени спрямо предмета, подхода и ефекта на журналистическото разследване, което допринася за по-задълбочено осмисляне на целта на неговото извършване.

4. Оценка на публикациите по дисертацията.

Докторантката има четири публикации по темата на дисертационния труд (две от тях на английски език), които отговарят на заложените стандарти за качество.

5. Оценка на автореферата.

Представеният автореферат е с обем от 33 стр. Той пълно и коректно отразява структурата и съдържанието на дисертационния труд.

6. Критични бележки, препоръки и въпроси.

При възможност бих препоръчала, текстът да бъде публикуван, за да намери своя по-широк кръг читатели, които да се възползват от неговите теоретични и практически качества.

7. Заключение

Дисертационният труд е посветен на важната, интересна и актуална тема за особеностите на разследващата журналистика в България, нейните социални функции и начините, по които медийната информация оказва влияние върху българското общество. Текстът е обемен, задълбочен, има представени собствени емпирични проучвания и интервюта, въз основа на които са направени интересни и релевантни заключения, включени са конкретни примери, анализът се опира на разнообразна научна литература. Затова **убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Теодора Георгиева образователна и научна степен „доктор” по научна специалност 3.5 „Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Вътрешна политика)“.**

24 август 2020 г.

Доц. д-р Мария Попова